

חקיקה ופסיקה חברתית

מיכל סג'לי

חידושי פסיקה

נגישות אנשים עם מוגבלויות לתחבורה הציבורית

ת"צ 14-03-21458 ברוך נ' רכבת ישראל בע"מ (ניתן ב-31 בדצמבר 2022)

התובע הגיש תביעה ייצוגית בשם אנשים עם עיוורון ולקויות ראייה המשתמשים בשירותי התחבורה של רכבת ישראל. התובע, אדם עם עיוורון המשתמש בתחבורה הציבורית, חש תסכול והשפלה לאור אי-הנגישות של תחנות רכבת בישראל, כפי שעולה מדבריו:

עמדתי כמו טמבל, כמה דקות. ידעתי שיש מדרגות, לא ידעתי איפה הן. הפחד הכי נורא זה ליפול במדרגות. וחיכיתי שיגיע מישהו והלכתי אחריו ולפי תנועות הרגליים שלו הבנתי איפה המדרגות. למה? כי המדרגות לא מסומנות. עם כל הכבוד למה שעשתה הרכבת, אם היו עושים מה שצריך לפי התקנות, דואגים לסיפור הזה, לא הייתי עומד שם כמו טמבל ומחכה שמישהו יעבור.

התובע דרש להנגיש את תחנות הרכבת בישראל בהתבסס על סעיף 19(א) לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998 (להלן: חוק שוויון זכויות), ולפיו "אדם עם מוגבלות זכאי לשירותי תחבורה ציבורית נגישים ומתאימים לשימוש, בתדירות סבירה", וכן בהתבסס על חובתה של רכבת ישראל להנגיש את שירותיה מכוח סעיף 19(ב) לחוק שוויון זכויות.

לצד הדרישה להנגשה, התובע דרש גם לפצות את חברי הקבוצה על אי-ההנגשה של תחנות הרכבת. לתביעה הייצוגית צורפו דוחות של מורשי נגישות ובהם עדויות על ליקויים בתחום הנגישות שנמצאו בתחנות הרכבת, כפי שעולה מפסק הדין:

עמודים קונסטרוקטיביים שאינם מסומנים בניגוד חזותי; היעדר סימון של קירות או ספסלים על הרציף; פס מוביל שאינו רצוף, אינו בניגוד חזותי לסביבה, ואינו ניתן

* ברצוני להודות במיוחד לעורך הפרש, פרופ' אבישי בניש, אשר נשא בתפקיד בארבע השנים האחרונות, ותרום רבות להצלחת המדור.

למישוש בעזרת מקל, ואף משמש לעיתים להנחת ריהוט או פחים שמפריעים לתנועה בו; סימון מדרגות לקוי והיעדר סימון אזהרה לפני מדרגות; שפת הרציפים אינה מסומנת כראוי; עמדות מודיעין, קופות ודלפקי שירות שאינם מסומנים ונעדר מהם זמזם; מכונות אוטומטיות שאינן נושאות כיתוב בכתב מישושי ובכתב ברייל; ולוחות מידע שאינם נגישים לאנשים עם לקויי ראייה.

הנתבעת ביקשה לדחות את התביעה בנימוק שלהלן:

התביעה מופרזת, שכן אין לטעון לפגיעה בכבודם של אנשים בשל אי קיום 7% מדרישות הנגישות. להפך, בעמידתה ברוב הדרישות מוכיחה הרכבת כי אין מדובר אלא בליקויים נקודתיים, בנושאים שונים, בתחנות שונות, וגם אם הופרו הנחיות כלשהן, אין לראות בכך פגיעה בכל מי שהוא לקוי ראייה בכל תחנת רכבת בכל נקודת זמן, גם אם מעולם לא נתקל באותה הפרה. לרכבת היום 69 תחנות, ולא מן הנמנע כי ימצאו ליקויים נקודתיים, אקראיים וזמניים עד לאיתורם ותיקונם.

פסק הדין, שנכתב בידי השופטת אסתר שטמר, בוחן את החשיבות שיש בהנגשת התחבורה הציבורית לאנשים עם מוגבלויות:

הנגשת מבני ציבור ותחבורה ציבורית לאנשים עם מוגבלות היא בעלת חשיבות עליונה בהקלת הקשיים שהם מתמודדים עימם, ובהקלת ההתמודדות עם הגבלת העצמאות הנגזרת מן המוגבלות. לצער הכל אין דרך לאיין את המוגבלות, אך שומה על החברה לתת פתרונות ראויים שיקלו על התנהלות עצמאית ככל האפשר של אנשים עם מוגבלות. לשם כך נחקק חוק השוויון.

בית המשפט אישר את התובענה הייצוגית ומינה בהסכמת הצדדים מומחית מטעמו לבחינת הליקויים שהצדדים הצביעו עליהם. בפסק דינו קבע בית המשפט כי הרכבת לא עמדה בדרישות הדין כולן בשנים 2007–2017. אשר לשיעור ההנגשה קבע בית המשפט כך:

אם כי לא ניתן לקבוע במדויק מהו שיעור אי ההנגשה בכל שלב – ברי כי בתקופה שקדמה להגשת בקשת האישור הרכבת לא עמדה לפחות ב-15%–20% מחובותיה, ואין להקל בכך ראש [...] שוב אבהיר כי אין מדובר בכימות מהותי ואיכותי, כי אם בכימות מספרי, שבהכרח אינו נותן תמונה מלאה על שיעור ההנגשה המהותי בתחנות הרכבת.

לפיכך נקבע כי על הרכבת לעמוד בכל דרישות הדין. בית המשפט פסק לכל אחד מחברי הקבוצה פיצוי בגובה 500 שקלים על בסיס חישוב הנוק הכולל, המוערך ב-13,500,000 שקלים.

פיטורים שונעשו עקב הפליה מחמת גיל

סע"ש 20-12-2540 שטיינברג נ' סמ-ליין בע"מ (ניתן ב-25 בנובמבר

2022)

התובע, יליד 1960, עבד אצל הנתבעת כ-37 שנים בתפקידים מגוונים, ובעשרים השנים האחרונות בתפקיד סוכן מכירות. התביעה הוגשה בעיקר בטענה לפיטורין שלא כדין בשל הפליה מחמת גיל, תוך הפרה של חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988. טענתו העיקרית של התובע היתה שהחברה העדיפה סוכני מכירה צעירים על פניו, וכי זאת הסיבה העיקרית לפיטוריו. הוא דרש פיצויים בסך 900,000 שקלים בשל הפלייתו מחמת גילו והפסדי השתכרות.

הנתבעת טענה כי בעקבות משבר הקורונה וירידה ברווחים היא נאלצה לצמצם את כוח האדם ב-10%, וכי התובע נמנה עם העובדים שפוטרו עקב חוסר שביעות רצון מתפקודו ובלי קשר לגילו.

בפסק הדין הדגישה השופטת אסנת רובוביץ-ברכש את הזכות לשוויון בזכות בעלת מעמד חוקתי. הזכות לשוויון בתעסוקה מוגנת מכוח חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988:

האיסור על הפליה מחמת "גיל" התווסף לחוק שוויון הזדמנויות במסגרת תיקון מס' 3 משנת 1995, יחד עם עילות נוספות [...] הגם שהחוק מנוסח באופן ניטרלי, במרבית המקרים מכוונת ההפליה מחמת גיל כלפי מי שהחברה מתייחסת אליו כאל "מבוגר" או "זקן", ויש בה כדי לשקף בעיה חברתית רחבת היקף של התייחסות לאנשים בגיל מתקדם כקבוצה חברתית המתויגת כבעלת מאפייני חולשה ואי יכולת אך ורק בשל גילה הכרונולוגי.

השופטת פסקה כי התובע הופלה על סמך גילו, ולא על סמך תפקודו הלקוי, כפי שטענה הנתבעת. לפי פסק הדין, הנתבעת לא הביאה כל ראיה לכך שהסיבה לפיטוריו של התובע היתה אי-שביעות רצון מתפקודו. זאת ועוד, הנתבעת בחרה להביא לעדות על תפקודיו של התובע כסוכן מכירות את סמנכ"ל הכספים, ולא את הממונה הישיר עליו. השופטת ביקרה את התנהלות הנתבעת על שבחרה לפטר את התובע, ולא שקלה אפשרויות העסקה נוספות. השופטת פסקה לתובע פיצוי של 80,000 שקלים בגין ההפליה, ו-20,000 שקלים נוספים עבור הוצאות ושכר טרחת עורך דין.

בחירת רצונו המשוער של נפטר להעמיד צאצאים

ת"ע (פ"ת) 22-07-29428 ט"ח נ' משרד הפנים (ניתן ב-3 בינואר 2023)

המבקשת היתה נשואה למנוח כ-17 שנים. במהלך שנות נישואיהם כשלו ניסיונותיהם להביא ילדים לעולם. לאחר פטירת המנוח הגישה המבקשת, בהסכמת הוריו של המנוח, בקשה לבית המשפט לענייני משפחה להתיר לה להשתמש בזרעו של המנוח לשם ביצוע הפריה באמצעות אם פונדקאית, בהתבסס על רצונו המשוער של המנוח להביא ילדים לעולם עם המבקשת גם לאחר מותו.

המשיב (היועץ המשפטי לממשלה, המייצג את משרד הפנים) טען כי ביכולתו לסתור את רצונו המשוער של המנוח, וביקש מבית המשפט להורות על הגשת תסקיר מהשירות למען הילד. המבקשת התנגדה לכך.

השופטת נאווה גדיש ציינה את הכלל ולפיו "כאשר אדם היה נשוי במועד פטירתו, זוגתו היא שתוכל להביא לפני בית המשפט את רצונו, בהיותה 'האדם הקרוב אליו ביותר', כך בהנחיות ב"כ היועמ"ש", ואת החזקה כי "כל אדם מבקש שתהיה לו המשכיות וכאשר הוא נשוי, הדעת נותנת שהרצון הטבעי הוא שהדבר יעשה יחד עם רעייתו".

השופטת פסקה לטובת המבקשת שלא להורות על הגשת התסקיר, מהטעם שרצונו של המנוח להביא ילדים לעולם עם המבקשת עולה מכך שהוריו ואחיו תומכים בבקשה וכן מהמסמכים שצורפו לבקשה, ומעידים שהמנוח היה בחייו שותף פעיל בטיפול הפוריות. לפיכך אין טעם להורות על הגשת התסקיר כדי לבחון, לבקשת המשיב, "את רצונה הכן והאמיתי של המבקשת", כיוון שהבקשה והמסמכים הנלווים לה מעידים על כך.

לבסוף, השופטת גדיש התייחסה אל הרגישות והיעילות הנדרשות מצד המשיב לטיפול במקרים מסוג זה:

לפני סיום, מצאתי להבהיר כי חרף ההבנה לעומס המוטל על ב"כ היועמ"ש, מצופה היה כי במקרים רגישים כמו זה שלפניי, יעשה מאמץ לראות את האישה העומדת מולו ולסייע לה. לא די בכך שעליה להתמודד עם התהום שנפערה בחייה, עת איבדה את בן זוגה, היא נדרשת גם לפתוח בהליך משפטי, על מנת להמשיך בתהליך בו החלה עם בעלה המנוח. הרושם שנוצר הוא כי במקום לסייע, המשיב מכביד עליה, שלא לצורך, הן בעיכוב במתן התגובה (המשיב הגיש את תגובתו לאחר חמש בקשות למתן ארכה) והן בדרישה לקבלת התסקיר, כאשר כאמור לממד הזמן יש חשיבות גבוהה בסיכוייה להורות ולממש את רצונה ואת רצון המנוח.

התאמה מגדרית של קטין

עת"מ 23-01-23922 פלונית ואח' נ' גב' שוש נגר – ראש החמ"ד ואח'

(ניתן ב-30 בינואר 2023)

קטין הלומד בבית ספר ממלכתי-דתי בכיתה מעורבת עבר התאמה מגדרית ומזוהה כזכר. העותרים, הורים של תלמידים בבית הספר, גילו בתחילת שנת הלימודים כי אף שהתלמיד מזדהה מבחינה מגדרית כזכר, מינו הביולוגי הוא נקבה. לפיכך עתרו הפונים לבית המשפט המחוזי בבקשה לחייב את התלמיד להגיע לבית הספר בלבוש התואם את "מינו הביולוגי", ולהורות למורים להפסיק להתייחס אל הקטין כזכר, או לחלופין לאפשר להם להעביר את ילדיהם לבית הספר ממלכתי-דתי אחר – כל זאת כדי לאפשר להם לחנך את ילדיהם על פי השקפת עולמם, המבוססת על ערכי חינוך תורניים. לאחר הגשת העתירה החליט מנהל החינוך הממלכתי-דתי להעביר את הקטין לבית ספר אחר. למרות זאת ביקשו העותרים לקיים את הדין.

השופט אורן שוורץ דחה את העתירה בנימוק שבקשת העותרים לחייב מורים לפנות אל התלמיד בלשון נקבה פוגעת בטובתו, וכפי שטענו הורי הקטין:

מקובל על כל המומחים שטרנסג'נדריות אינה בחירה, אלא זהות שנכפית על האדם. כפירה בזהות זו מצד החברה או נידוי בגינה גורמת לאדם למצוקה אדירה, לחרדות, לדיכאונות ואף לניסיונות אובדנות בשיעור גבוה. הדרישה לחייב ילד טרנסג'נדר להתלבש בהתאם למגדר שהוא אינו מזדהה עימו מהווה פגיעה בגרעין של הכבוד והכחשה של הזהות.

נוסף על כך, בקשת העותרים להתערב בהחלטת הרשות המקומית ולאפשר להם להעביר את ילדיהם לבית ספר ממלכתי-דתי אחר נדחתה משני טעמים. הראשון הוא אי-מיצוי ההליכים – לפני הגשת התביעה לבית המשפט המחוזי היה על העותרים להגיש בקשה לרשות המקומית להעברת ילדיהם לבית הספר אחר, על פי תקנות העברה (תקנות לימוד חובה בחינוך ממלכתי (רישום), התשי"ט-1959, ותקנות החינוך ממלכתי (העברה), התשי"ט-1959). לדברי השופט שוורץ, "בית המשפט לעניינים מנהליים אינו בא בנעלי הרשות ואינו שם את שיקול דעתו תחת שיקול דעתה של הרשות". הטעם השני הוא סתירה של סעיף 5 לחוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000, ולפיו –

רשות חינוך מקומית, מוסד חינוך או אדם הפועל מטעמם, לא יפלו תלמיד מטעמים עדתיים, מטעמים של ארץ מוצא, מטעמים של רקע חברתי-כלכלי, מטעמים של נטייה מינית או זהות מגדרית [ההדגשה במקור, מ"ס], או מטעמים של השקפה פוליטית, בין של הילד ובין של הוריו, בכל אחד מאלה:

(1) רישום תלמיד, קבלתו או הרחקתו ממוסד חינוך;

וכן סתירה של חוזר מנכ"ל משרד החינוך על איסור הפליה מטעמים של נטייה מינית או זהות מגדרית (1-2.8, תשע"ה), ולפיו "יש חשיבות רבה לחנך לערך קבלת האחר, גם כאשר הוא שונה בנטייתו או בזהותו המגדרית".

התנהלות של חברות ביטוח בצירוף אזרחים ותיקים לתוכניות ביטוח בג"ץ 5732/22 לשכת סוכני ביטוח בישראל ואחרים נ' הממונה על שוק

ההון, ביטוח וחסכון (ניתן ב-2 בפברואר 2023)

העתירה הוגשה נגד חוזר ביטוח מספר 10-1-2022, שכותרתו "צירוף לביטוח – תיקון" (נכנס לתוקף ביום 27 בפברואר 2022). החוזר קבע כי כאשר נעשית פנייה יזומה מצד סוכנות ביטוח לאדם שעבר את גיל הפרישה בהצעה להצטרף לתוכנית ביטוח, סוכן הביטוח יוכל לכרות את החוזה הביטוחי רק לאחר 48 שעות ממועד ההצעה. מטרת החוזר היא לאפשר לאנשים בקבוצת גיל זו לשקול בנחת וברוגע אם רצונם לחתום על החוזה הביטוחי.

העתירה נדחתה משלושה טעמים. הראשון הוא אי-מיצוי הליכים. לפני הגשת העתירה פנתה לשכת סוכני הביטוח אל המשיב במכתב וביטאה את התנגדותה לחוזר הביטוח. ואולם

העתירה הוגשה ביום 30 באוגוסט 2022, בחלוף שבועיים בלבד מאז פניית העותרת 1 למשיב, סמוך לאחר שהמשיב הודיע לעותרת 1, בהתייחס לטענותיה, כי "פנייתה נמצאת בטיפול, וכי נדרשת היוועצות עם הוועדה המייעצת במסגרת הדיון שנקבע ליום 18 בספטמבר 2022" (פסקה 44 לתגובת המשיב).

הטעם השני, לפי בית המשפט, הוא שאומנם העותרים מתיימרים לייצג אזרחים ותיקים, אך האינטרס של העותרים אינו תואם את האינטרסים של אזרחים ותיקים.

הטעם השלישי הוא שהתיקון לחוזר הביטוח אינו פוגע בזכויות יסוד של אזרחים ותיקים, נהפוך הוא:

התיקון לא נועד אלא להילחם בתופעה זו, להעצים את כוחם של האזרחים הוותיקים, בבחינת "אנטי-גילנות", ולהבטיח את כוחם של אלה, מול ניסיונות שיווק של מוצרי ביטוח, על ידי גורמים המבקשים לסגור עסקה "כאן ועכשיו". המשיב אף הוסיף כי מדובר בהגנה מוגבלת ומאוזנת, המתייחסת לשיווק יזום בלבד, באמצעות הטלפון, ואשר גבולותיה תחומים ומצומצמים לזמן קצר.

הכרה בתקופת מאסר כהיעדרות קצרה וארעית למטרת הכרה באדם כדייר ממשך

ענ"ם 4504/22 משרד הבינוי והשיכון נגד אברהם סויסה ועמידר –

החברה הלאומית לשיכון בישראל (ניתן ב-14 במרץ 2023)

חוק הדיור ציבורי (זכויות רכישה), תשנ"ט-1998 קובע את התנאים שבהם אדם זכאי להמשיך להתגורר בדירה ציבורית כדייר ממשך. בסעיף 1 לחוק הדיור הציבורי מוגדר דייר ממשך כך:

בן זוג של זכאי שנפטר או של זכאי שעבר להתגורר במוסד סיעודי, לרבות הידוע בציבור כבן זוג, וכן ילדו, נכדו, הורחו או מי שהזכאי היה אפוטרופסו, ובלבד שהוא התגורר עם הזכאי בדירה הציבורית תקופה של שלוש שנים לפחות בסמוך למועד פטירת הזכאי או למועד שבו עבר הזכאי להתגורר במוסד הסיעודי.

תנאי נוסף להכרת אדם כדייר ממשך היא זכאותו של האדם לקבלת דיור ציבורי. עם זאת, בעקבות מחסור בדירות שמיועדות לדיור ציבורי והתחשבות באדם שגר שנים בדירה ציבורית להמשיך להתגורר בדירתו, תוקן חוק זכויות הדייר הציבורי, כך שגם אדם שאינו זכאי לדירה ציבורית יוגדר כדייר ממשך במידה והוא התגורר עם הזכאי בדירה ציבורית במשך ארבע שנים לפחות ברציפות, עד למועד שבו נפטר הזכאי או עבר למוסד סיעודי.

בנוהל מנהל לסיוע בדיור 08/19 "הסדרת זכויות חוזיות של דיירים ממשכים" (18 באוגוסט 2015) נקבע כי "הרציפות אינה נגרעת עקב היעדרויות קצרות וארעיות במהותן כגון שירות מילואים, או אשפוז לטיפול רפואי".

המשיב גר בדירה ארבע שנים לפני שאימו נפטרה. בתקופת המגורים שהה המשיב במאסר 13 חודשים. בעקבות כך ביקש המשיב ממשדד הבינוי והשיכון להכיר בכך שתקופת המאסר תיחשב להיעדרות קצרה וארעית לעניין הגדרתו כדייר ממשיד. משדד הבינוי והשיכון דחה את בקשתו, והמשיב ערער לבית המשפט לעניינים מנהליים. בית המשפט לעניינים מנהליים קיבל את בקשת המשיב להכיר בו כדייר ממשיד, ומכאן הערעור לבית המשפט העליון. שופטי בית משפט העליון קיבלו את ערעור משדד הבינוי והשיכון מהטעם שאת דרישת רציפות המגורים יש לפרש על רקע תכליות חוק הדיור הציבורי:

תקופת מאסר בת 13 חודשים היא תקופה משמעותית וממושכת, שעולה על רבע מתקופת הרציפות הנדרשת. בחינת תקופה זו על רקע מצוקת הדיור הקשה של משפחות שממתינות לדיור ציבורי וההקפדה המתחייבת בפרשנות תנאי הזכאות, מעלה כי לא ניתן לקבל את הקביעה כי מדובר בתקופה "קצרה וארעית". משכך – לא ניתן לראות במשיב כדייר ממשיד של אימו.

עם זאת, בית המשפט קובע כי מסקנתו בפסק הדין הנוכחי אינה שוללת את האפשרות להכיר בנסיבות אחרות כי תקופת מאסר תיחשב בגדר חריג.

חידושי חקיקה

חוק לתיקון פקודת בתי הסוהר (מס' 61 והוראת שעה). התשפ"ג-2023

בהתאם לסעיף 10 לחוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001, נפגעי עבירות מין או עבירות אלימות זכאים לבקש מגופים שונים, ובהם שירות בית הסוהר, ליידע אותם על שחרורו ממאסר של הנאשם בעבירה נגדם. המידע נמסר לנפגעים באמצעות מערכת מידע ממחושבת. התיקון לחוק מבקש להתמודד עם מקרים שבהם מועד השחרור המנהלי הצפוי של האסיר כפי שהוזן במערכת הממוחשבת אינו מועד השחרור בפועל. לפי התיקון, נציב שירות בתי הסוהר רשאי לקבוע כי שחרור האסיר יתבצע יום לאחר יום השחרור שנקבע, אם הוא סבור כי דחיית השחרור של האסיר נדרשת כדי ליידע נפגעי עבירות מין או אלימות על שחרורו.